

การพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษา

Social Studies Curriculum Development

พิชาติ แก้วพวง

การพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษา
Social Studies Curriculum Development

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิชาติ แก้วพวง

วิทยาลัยการฝึกหัดครู
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

2566

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

พิชาติ แก้วพวง.

การพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษา.-- กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2566.

266 หน้า.

1. สังคมศึกษา -- การศึกษาและการสอน. I. ชื่อเรื่อง.

300.7

ISBN (ebook) 978-616-598-714-1

ครั้งที่ 1

พ.ศ. 2566

ราคา

280 บาท

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ (ฉบับเพิ่มเติม) พ.ศ. 2558

ห้ามลอกเลียนทุกรูปแบบ นอกจากได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากผู้เขียน

สั่งซื้อได้ที่

ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

<http://www.chulabook.com>

โทร. 08-6323-3703-4

customer@chulabook.chula.ac.th, info@chulabook.chula.ac.th

Apps: CU-eBook Store

จัดทำโดย

พิชาติ แก้วพวง

วิทยาลัยการฝึกหัดครู มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

เลขที่ 9 ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงอนุสาวรีย์ เขตบางเขน กรุงเทพฯ 10220

โทรศัพท์ 086-415-3827 e-mail: pichartkwpng10@gmail.com

พิสูจน์อักษร

อาจารย์บุญเลิศ สุ่มประเสริฐ ครูภาณุพงศ์ กรวดสระน้อย และครูทิพย์ธารา มาแปง

ออกแบบปก

ครูภาณุพงศ์ กรวดสระน้อย และครูทิพย์ธารา มาแปง

พิมพ์ที่ :

สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โทร. 02-218-3562-3 โทรสาร 02-218-3547

cuprint@hotmail.com

คำนิยม

หนังสือเล่มนี้เป็นสื่อการเรียนรู้รวบรวมองค์ความรู้ หลักการ แนวคิด และทฤษฎีหลักสูตร มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษาได้อย่างชัดเจน โดยมีจุดมุ่งหมายให้อ่านสามารถ พัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษาในสถานศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นและประเทศชาติ ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ตัวชี้วัดและสาระ การเรียนรู้แกนกลางสาระภูมิศาสตร์ฯ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) ผู้เขียนมีจุดประสงค์ที่มีเอกลักษณ์ สำคัญในการบูรณาการองค์ความรู้แขนงวิชาในกลุ่มสาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ตกลักษณะ เนื้อหาที่เกี่ยวข้องมาหลอมรวมกัน และมีจุดเด่นโดยการออกแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วย วิธีการสอนในหลากหลายรูปแบบที่มุ่งต่อนวัตกรรมสื่อดิจิทัลสังคมศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี ของประเทศชาติและสังคมโลกต่อไป

หนังสือเล่มนี้ครอบคลุมแนวคิดสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษา โดยแบ่งเนื้อหา ออกเป็น 8 บท ประกอบด้วยเนื้อหา บทที่ 1 แนวคิดสำคัญเกี่ยวกับหลักสูตรและสังคมศึกษา บทที่ 2 แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษา บทที่ 3 ทฤษฎีและรูปแบบการพัฒนาหลักสูตร บทที่ 4 นิยามศัพท์สำคัญในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน บทที่ 5 หลักสูตรสังคมศึกษาในระดับ การศึกษาขั้นพื้นฐาน บทที่ 6 การพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษาในสถานศึกษา บทที่ 7 การพัฒนา หลักสูตรสังคมศึกษาแบบบูรณาการ บทที่ 8 ปัญหาและแนวโน้มหลักสูตรสังคมศึกษา ซึ่งแต่ละบท เจาะลึก มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาและสามารถนำไปประยุกต์เนื้อหาในการพัฒนา หลักสูตรสังคมศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ขอขอบคุณผู้เขียนที่ให้เกิดริตในการเขียนคำนิยมให้กับหนังสือเล่มนี้ หนังสือเล่มนี้ผู้เขียนมี ความมุ่งมั่นที่จะสร้างสรรค์งานวิชาการดี ๆ ให้กับผู้สอนที่เป็นครู อาจารย์ในสาขาวิชาการสอน สังคมศึกษา และผู้เรียนที่เรียนรายวิชาสังคมศึกษาได้อย่างสมบูรณ์

รองศาสตราจารย์ ดร.รัชนิกร หงส์พนัส
อาจารย์ประจำสาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำนิยม

หลักสูตรเป็นหัวใจของการจัดการศึกษา เป็นแก่นสำคัญในการวางแผนทางการจัดการศึกษา เป็นตัวกำหนดทิศทางของการศึกษาที่จะให้ความรู้ เสริมสร้างทักษะ และเจตคติ ตลอดทั้งการฝึกฝนในด้านต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนารอบด้าน การพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษา (Social Studies Curriculum Development) เป็นกระบวนการปรับปรุงหลักสูตรหรือการสร้างหลักสูตรสังคมศึกษาขึ้นใหม่ ซึ่งมีการวางแผนตามขั้นตอนต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ โดยนำองค์ความรู้ หลักการ แนวคิด ทฤษฎีหลักสูตร มาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นและประเทศชาติเพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองดี

หลักสูตรเป็นผลผลิตของแต่ละช่วงเวลา หลักสูตรตอบสนองต่อสังคม และหลักสูตรจะถูกเปลี่ยนแปลงไปตามสังคม ความเชื่อของปรัชญา หลักทางจิตวิทยา องค์ความรู้ใหม่ ๆ ภาวะผู้นำทางการศึกษาในแต่ละยุค วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีใหม่ ๆ ย่อมมีอิทธิพลต่อหลักสูตร ดังนั้น นักพัฒนาหลักสูตรจำเป็นต้องตัดสินใจอย่างระมัดระวังว่าควรที่จะเปลี่ยนแปลงหลักสูตรไปในทิศทางใด เพื่อสนองความต้องการของสังคมปัจจุบันนี้เรื่องหลักสูตรมีความเป็นพลวัตรสูงมาก บุคลากรทางการศึกษาต้องมีความรู้เรื่องหลักสูตรอย่างลึกซึ้ง และสามารถพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาและหลักสูตรในรายวิชาจึงจะจัดการเรียนการสอนได้ตรงตามเป้าหมายการศึกษา

หนังสือเล่มนี้มีทั้งแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษา ทฤษฎีและรูปแบบการพัฒนาหลักสูตร นิยามศัพท์สำคัญในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน หลักสูตรสังคมศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน การพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษาในสถานศึกษา การพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษาแบบบูรณาการ ปัญหาและแนวโน้มหลักสูตรสังคมศึกษา เหมาะสำหรับเป็นคู่มือสำหรับผู้เริ่มเรียนรู้การพัฒนาหลักสูตรหรือเป็นเอกสารอ้างอิงในงานวิจัยด้านหลักสูตรสังคมศึกษาได้อย่างดียิ่ง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วินัยธร วิชัยดิษฐ์

ประธานสาขาวิชาสังคมศึกษา

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

คำนิยม

ทิศทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งด้านความรู้ ทักษะ คุณลักษณะ และการดำรงตนเพื่อเผชิญสถานการณ์ตามพลวัตทางสังคม เป็นหัวใจสำคัญของคำว่า “หลักสูตร” ผู้สอนใช้หลักสูตรเป็นแม่แบบในการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน มิให้หลงทางและ บรรลุเป้าประสงค์ที่ตั้งไว้ การทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรจึงมีจำเป็นและความสำคัญอย่างยิ่ง

การที่วงการการศึกษาจะมีสื่อการเรียนรู้ที่ดีสำหรับครูผู้สอนสังคมศึกษาและผู้ที่สนใจ ในการศึกษา ค้นคว้าองค์ความรู้ แนวคิดสำคัญเกี่ยวกับหลักสูตรและสังคมศึกษา แนวคิดการพัฒนา หลักสูตรสังคมศึกษา ทฤษฎีและรูปแบบการพัฒนาหลักสูตร การพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษาแบบ บูรณาการ ซึ่งผู้เขียนได้ออกแบบเนื้อหาของหนังสือการพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษา (Social Studies Curriculum Development) เล่มนี้ไว้อย่างเป็นระบบ ครอบคลุมเนื้อหาสาระในการพัฒนาหลักสูตร สังคมศึกษาอย่างครบถ้วน อีกทั้งมีมุมมองถึงสภาพปัญหาของหลักสูตรสังคมศึกษาในปัจจุบันตาม เนื้อหาสาระในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน และแนวโน้มหลักสูตรสังคมศึกษาในอนาคต หลักสูตรพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาเบญจธรรม หลักสูตรหน้าที่พลเมืองเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมือง ไทยและพลเมืองโลก หลักสูตรเศรษฐศาสตร์เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกและอุปนิสัยพอเพียง หลักสูตร ประวัติศาสตร์เพื่อสร้างสำนึกความเป็นไทย หลักสูตรภูมิศาสตร์เพื่อพัฒนาการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ และ หลักสูตรสังคมศึกษาบูรณาการสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต ถือเป็นจุดเด่นที่น่าสนใจของหนังสือเล่มนี้

ขอขอบคุณผู้เขียนที่ได้ให้เกียรติและโอกาสในการเขียนคำนิยมของหนังสือ ซึ่งผู้เขียนได้ใช้ ประสบการณ์ องค์ความรู้ถ่ายทอดผ่านงานเขียนที่มีคุณค่าและน่าสนใจ เกิดประโยชน์ต่อการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครูสังคมศึกษาที่สนใจพัฒนาตนเองในการพัฒนาหลักสูตรเพื่อนำไปสู่การออกแบบ กิจกรรมการเรียนการสอนตามทิศทางที่ถูกต้อง สร้างสรรค์ และการประยุกต์ใช้ที่มีคุณภาพ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ญาดาภัค กิจทวี

ประธานสาขาวิชาสังคมศึกษา

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

คำนิยม

หนังสือการพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษา (Social Studies Curriculum Development) เล่มนี้ เป็นเสมือนเพื่อนคู่คิดของครูสังคมศึกษาทุกคนที่สอนสังคมศึกษาในทุกระดับชั้น หรือทุกประเภทหน่วยงานการศึกษา เนื่องจากเป็นหนังสือที่รวบรวมเรียบเรียงสิ่งที่ครูสังคมศึกษาต้องรู้ไว้ เป็นหมวดหมู่ เป็นหัวข้อ ทั้งองค์ความรู้ หลักการ แนวคิด ทฤษฎี หลักสูตร เนื้อหาสาระครอบคลุมทุกมิติ ทันสมัย อ่านเข้าใจง่าย ผู้เขียนได้จัดทำหนังสือการพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษาเล่มนี้ ให้มีเสน่ห์ คือ การแสดงภูมิทัศน์อันกว้างขวางที่จะส่งเสริมการเรียนรู้ให้ผู้อ่านเข้าใจง่าย นำไปต่อยอด ปรับใช้ ในการพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษา เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สังคมศึกษาที่เหมาะสมต่อไป

ผมขอชื่นชม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิชาติ แก้วพวง ที่ได้รวบรวมหนังสือเล่มนี้ที่มีสารประโยชน์อย่างยิ่งแก่ครูสังคมศึกษา เปรียบเสมือนอาหารจานเด็ดที่มีรสชาติยอดเยี่ยม โดยผ่านการปรุงจากความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ที่ทรงค่า ผมเชื่อและศรัทธาในการทำหนังสือเล่มนี้ และขอแนะนำต่อถึงครู อาจารย์ นิสิต นักศึกษา ตลอดจนถึงผู้สนใจทุก ๆ ท่านครับ

รณจักร ยั่งยืน

เพจ Facebook สังคมศึกษา ครูเป้

รางวัลผู้สอนยอดเยี่ยม OBEC AWARDS

ระดับชาติ ด้านวิชาการ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา

ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

คำนำ

หนังสือ “การพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษา (Social Studies Curriculum Development)” เป็นสื่อการเรียนรู้ที่รวบรวมองค์ความรู้ หลักการ แนวคิด ทฤษฎีหลักสูตร มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษา โดยมีจุดมุ่งหมายให้ผู้อ่านสามารถพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษาในสถานศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นและประเทศชาติ ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมีลักษณะเชิงบูรณาการที่นำเอาองค์ความรู้แขนงวิชาในกลุ่มสาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์หลอมรวมกัน เช่น ศาสนา รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ จริยศาสตร์ ปรัชญา สังคมวิทยา ประชากรศึกษา และสิ่งแวดล้อมศึกษา เป็นต้น จากนั้นนำศาสตร์เหล่านี้ไปออกแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดีของสังคมต่อไป

หนังสือเล่มนี้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 8 บท ประกอบด้วยเนื้อหา บทที่ 1 แนวคิดสำคัญเกี่ยวกับหลักสูตรและสังคมศึกษา บทที่ 2 แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษา บทที่ 3 ทฤษฎีและรูปแบบการพัฒนาหลักสูตร บทที่ 4 นิยามศัพท์สำคัญในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน บทที่ 5 หลักสูตรสังคมศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน บทที่ 6 การพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษาในสถานศึกษา บทที่ 7 การพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษาแบบบูรณาการ บทที่ 8 ปัญหาและแนวโน้มหลักสูตรสังคมศึกษา ซึ่งแต่ละบทจะมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาและสามารถนำไปประยุกต์เนื้อหาเหล่านี้ในการพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษาได้

ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเล่มนี้ จะช่วยให้ผู้เรียนและผู้สนใจทั้งครู อาจารย์ บุคลากร และนักศึกษาครู ทั้งนี้ ขอขอบคุณครูบาอาจารย์ทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ รวมทั้งนักวิชาการที่กระผมได้ใช้เป็นแหล่งอ้างอิงในหนังสือเล่มนี้จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

พิชาติ แก้วพวง

มีนาคม 2566

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 แนวคิดสำคัญเกี่ยวกับหลักสูตรและสังคัมศึกษา.....	1
ความนำ.....	1
แนวคิดสำคัญเกี่ยวกับหลักสูตร.....	1
ความหมายของหลักสูตร.....	1
ความสำคัญของหลักสูตร.....	3
องค์ประกอบของหลักสูตร.....	4
ประเภทของหลักสูตร.....	5
ข้อมูลพื้นฐานที่ใช้ในการพัฒนาหลักสูตร.....	10
แนวคิดสำคัญเกี่ยวกับสังคัมศึกษา.....	25
ความหมายของสังคัมศึกษา.....	25
ธรรมชาติวิชาของสังคัมศึกษา.....	27
เป้าหมายของสังคัมศึกษา.....	28
คุณค่าและความสำคัญของสังคัมศึกษา.....	29
สรุป.....	30
คำถามท้ายบท.....	31
บรรณานุกรม.....	31
บทที่ 2 แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรสังคัมศึกษา.....	35
ความนำ.....	35
ความหมายของการพัฒนาหลักสูตร.....	35
หลักของการพัฒนาหลักสูตร.....	37
ระดับของการพัฒนาหลักสูตร.....	38
การออกแบบหลักสูตร.....	40
ประโยชน์ของการออกแบบหลักสูตร.....	44
การออกแบบหลักสูตรประเภทต่าง ๆ.....	45
บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร.....	54
แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรสังคัมศึกษาสู่การปฏิบัติ.....	57
สรุป.....	59

	หน้า
คำถามท้ายบท.....	60
บรรณานุกรม.....	60
บทที่ 3 ทฤษฎีและรูปแบบการพัฒนาหลักสูตร.....	63
ความนำ.....	63
ทฤษฎีการพัฒนาหลักสูตร.....	63
ทฤษฎีเชิงพฤติกรรม.....	64
ทฤษฎีเชิงบริหาร.....	65
ทฤษฎีเชิงระบบ.....	66
ทฤษฎีเชิงมนุษยนิยม.....	67
ทฤษฎีธรรมชาตินิยม.....	68
ทฤษฎีการออกแบบหลักสูตร.....	69
ทฤษฎีวิศวกรรมหลักสูตร.....	70
รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร.....	71
รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของราล์ฟ ไทเลอร์.....	71
รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของฮิลดา ทาบา.....	73
รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของเชเลอร์ อเล็กซานเดอร์ และเลวิส.....	75
รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของฮันกินส์.....	76
รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของฟอกซ์.....	77
รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของโบซอมป์.....	78
รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของอีแมนส์.....	79
รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของมอริทซ์ จอห์นสัน.....	79
รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของโอลิวา.....	80
รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของเจมส์ บี. แมคโดนัลด์.....	81
รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของโรเบิร์ต เอส. ซายส์.....	82
รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของสจด์ อุทรานันท์.....	83
รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของสุมิตร คุณานุกร.....	85
รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของวิชัย วงษ์ใหญ่.....	86
สรุป.....	87
คำถามท้ายบท.....	88
บรรณานุกรม.....	88

	หน้า
บทที่ 4 นิยามศัพท์สำคัญในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน.....	91
ความนำ.....	91
มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด.....	91
หลักสูตร.....	93
การเรียนการสอน.....	98
การวัดและประเมินผลการเรียนรู้.....	99
การประกันคุณภาพ.....	102
การบริหารจัดการหลักสูตร.....	103
สรุป.....	106
คำถามท้ายบท.....	107
บรรณานุกรม.....	107
บทที่ 5 หลักสูตรสังคมศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน.....	109
ความนำ.....	109
ความสำคัญของหลักสูตรสังคมศึกษา.....	109
สาระหลักของสังคมศึกษา.....	110
มาตรฐานการเรียนรู้สังคมศึกษา.....	111
ขอบข่ายและลำดับการเรียนรู้สังคมศึกษา.....	113
คุณภาพของผู้เรียนสังคมศึกษา.....	138
สรุป.....	140
คำถามท้ายบท.....	140
บรรณานุกรม.....	141
บทที่ 6 การพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษาในสถานศึกษา.....	143
ความนำ.....	143
การพัฒนาหลักสูตรอิงมาตรฐาน.....	143
กระบวนการพัฒนาหลักสูตรอิงมาตรฐาน.....	145
การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน.....	152
การจัดโครงสร้างหลักสูตรสถานศึกษา.....	156
การจัดทำสาระของหลักสูตร.....	159
การจัดการเรียนรู้.....	184
สื่อการเรียนรู้.....	186

	หน้า
การวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้.....	187
กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน.....	189
การบริหารจัดการหลักสูตร.....	191
สรุป.....	196
คำถามท้ายบท.....	196
บรรณานุกรม.....	197
บทที่ 7 การพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษาแบบบูรณาการ.....	199
ความนำ.....	199
ความหมายของการบูรณาการและหลักสูตรบูรณาการ.....	199
รูปแบบการบูรณาการหลักสูตร.....	201
การออกแบบหน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการ.....	208
ตัวอย่างการออกแบบหน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการ.....	212
การพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษาแบบบูรณาการ.....	216
สรุป.....	225
คำถามท้ายบท.....	226
บรรณานุกรม.....	226
บทที่ 8 ปัญหาและแนวโน้มหลักสูตรสังคมศึกษา.....	229
ความนำ.....	229
ปัญหาเกี่ยวกับหลักสูตรสังคมศึกษา.....	229
ปัญหาหลักสูตรศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม.....	230
ปัญหาหลักสูตรหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม.....	231
ปัญหาหลักสูตรเศรษฐศาสตร์.....	232
ปัญหาหลักสูตรประวัติศาสตร์.....	234
ปัญหาหลักสูตรภูมิศาสตร์.....	235
แนวโน้มหลักสูตรสังคมศึกษา.....	236
แนวโน้มหลักสูตรพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาเบญจธรรม.....	237
แนวโน้มหลักสูตรหน้าที่พลเมืองเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองไทยและ พลเมืองโลก.....	237
แนวโน้มหลักสูตรเศรษฐศาสตร์เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกและอุปนิสัย พอเพียง.....	238

	หน้า
แนวนโยบายหลักสูตรประวัติศาสตร์เพื่อสร้างสำนึกความเป็นไทย.....	239
แนวนโยบายหลักสูตรภูมิศาสตร์เพื่อพัฒนาการรู้เรื่องภูมิศาสตร์.....	239
แนวนโยบายหลักสูตรสังคมศึกษาบูรณาการสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต.....	240
แนวนโยบายหลักสูตรสังคมศึกษาในอนาคต.....	241
สรุป.....	242
คำถามท้ายบท.....	243
บรรณานุกรม.....	244
ประวัติผู้เขียน.....	247

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1.1 งานพัฒนาการจากวัยเด็กเล็ก-วัยเด็กตอนต้นและวัยเด็กตอนกลาง.....	16
1.2 งานพัฒนาการจากวัยรุ่นตอนต้น-ตอนปลายและวัยผู้ใหญ่ตอนต้น.....	17
1.3 งานพัฒนาการจากวัยกลางคนและวัยชรา.....	18
2.1 การเปรียบเทียบการจัดลำดับการเรียนรู้กับความต่อเนื่องของหลักสูตร.....	42
2.2 Odyssey: A Curriculum for Thinking.....	48
2.3 Tactics for Thinking.....	49
2.4 หลักสูตรเพื่อชีวิตของสเปนเซอร์.....	52
2.5 หลักสูตรที่เน้นสถานการณ์ของชีวิตในรัฐเวอร์จิเนีย.....	52
5.1 ตัวชี้วัดศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ในมาตรฐาน ส 1.1.....	114
5.2 ตัวชี้วัดศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ในมาตรฐาน ส 1.2.....	121
5.3 ตัวชี้วัดสาระหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ในมาตรฐาน ส 2.1.....	123
5.4 ตัวชี้วัดสาระหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ในมาตรฐาน ส 2.2.....	125
5.5 ตัวชี้วัดสาระเศรษฐศาสตร์ ในมาตรฐาน ส 3.1.....	127
5.6 ตัวชี้วัดสาระเศรษฐศาสตร์ ในมาตรฐาน ส 3.2.....	128
5.7 ตัวชี้วัดสาระประวัติศาสตร์ ในมาตรฐาน ส 4.1.....	129
5.8 ตัวชี้วัดสาระประวัติศาสตร์ ในมาตรฐาน ส 4.2.....	131
5.9 ตัวชี้วัดสาระประวัติศาสตร์ ในมาตรฐาน ส 4.3.....	132
5.10 ตัวชี้วัดสาระภูมิศาสตร์ ในมาตรฐาน ส 5.1.....	133
5.11 ตัวชี้วัดสาระภูมิศาสตร์ ในมาตรฐาน ส 5.2.....	135
6.1 ตัวอย่างตารางการเชื่อมโยงหลักสูตรของ Nerstrand Elementary School รัฐมินเนโซตา.....	147
6.2 ขอบข่ายและลำดับการเรียนรู้สังคมศึกษาของสมาคมสังคมศึกษาแห่งชาติ.....	148
6.3 ตัวอย่างการจัดขอบข่ายและลำดับการเรียนรู้ตามแนวทาง NCSS.....	149
6.4 แผนผังหลักสูตร 3 รายวิชา (Tri-area Curriculum Mapping).....	150
6.5 ตัวอย่างแบบแผนผังหลักสูตร.....	151
6.6 แนวทางการกำหนดเวลาเรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551.....	158

ตารางที่		หน้า
6.7	หน่วยการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1.....	166
6.8	หน่วยการเรียนรู้ รายวิชาประวัติศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1.....	171
6.9	หน่วยการเรียนรู้รายวิชาเพิ่มเติม หน้าที่พลเมือง ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2.....	173
6.10	หน่วยการเรียนรู้รายวิชาเพิ่มเติม อาเซียนศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6.....	175
6.11	แผนการจัดการเรียนรู้แบบตาราง.....	179

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1.1 องค์ประกอบของหลักสูตร.....	5
2.1 ระดับของการพัฒนาหลักสูตร.....	39
2.2 การออกแบบหลักสูตรที่มีคุณภาพ.....	44
2.3 หลักสูตรแบบเกลียว (spiral curriculum).....	47
2.4 บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร.....	56
2.5 ความสัมพันธ์ของหลักสูตรและการเรียนการสอนสังคมศึกษา.....	57
3.1 องค์ประกอบหลักสูตรของไทเลอร์.....	65
3.2 การจัดระบบหลักสูตรของแมคโดนัลด์.....	66
3.3 แผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของหลักสูตร.....	70
3.4 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์.....	72
3.5 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของทาบา.....	74
3.6 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของเซเลอร์ อเล็กซานเดอร์ และเลวิส.....	76
3.7 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของฮันนิงส์.....	77
3.8 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของฟอกซ์.....	78
3.9 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของโบซอมป์.....	78
3.10 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของอีแมนส์.....	79
3.11 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของมอริทซ์ จอห์นสัน.....	80
3.12 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของโอลิวา.....	81
3.13 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของแมคโดนัลด์.....	82
3.14 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของชายส์.....	83
3.15 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของสังกัด อุทรานันท์.....	84
3.16 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของสมิทร คุณานุกร.....	85
3.17 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของวิชัย วงษ์ใหญ่.....	87
6.1 ความสอดคล้องเชื่อมโยงของหลักสูตร การเรียนการสอน และการประเมินผล แบบอิงมาตรฐานการเรียนรู้.....	144
6.2 ความสัมพันธ์ระหว่างมาตรฐานการเรียนรู้กับหลักสูตรอิงมาตรฐาน.....	144
6.3 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรอิงมาตรฐาน.....	145
6.4 การเชื่อมโยงมาตรฐานการเรียนรู้ การเรียนการสอน และการประเมินผล.....	147
6.5 การจัดโครงสร้างหลักสูตรสถานศึกษา.....	157

ภาพที่	หน้า
6.6	โครงสร้างระบบรหัสวิชา..... 160
6.7	ขั้นตอนการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้..... 178
6.8	กระบวนการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน..... 190
6.9	การบริหารจัดการหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษา..... 195
7.1	การบูรณาการแบบแยกออกจากกันเป็นส่วน ๆ..... 201
7.2	การบูรณาการแบบเชื่อมโยง..... 201
7.3	การบูรณาการแบบทับซ้อน..... 202
7.4	การบูรณาการแบบเรียงลำดับ..... 202
7.5	การบูรณาการแบบการมีส่วนร่วม..... 203
7.6	การบูรณาการแบบโยงโย..... 203
7.7	การบูรณาการแบบสายใยความคิดหรือโซ่เหตุผล..... 204
7.8	การบูรณาการแบบบูรณาการสมบูรณ์..... 204
7.9	การบูรณาการแบบขยายให้ใหญ่ขึ้น..... 205
7.10	การบูรณาการแบบเครือข่าย..... 206
7.11	ตัวอย่าง หน่วยการเรียนรู้บูรณาการ เรื่อง ครอบครัวของฉัน ชั้น ม.1..... 213
7.12	การออกแบบหน่วยการเรียนรู้แบบสหวิทยาการ เรื่อง กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย..... 214
7.13	การออกแบบหน่วยการเรียนรู้แบบสหวิทยาการ เรื่อง สังคมไทยไร้ฝุ่น..... 215

บทที่ 1

แนวคิดสำคัญเกี่ยวกับหลักสูตรและสังคมศึกษา

ความนำ

หลักสูตรสังคมศึกษาเป็นมวลประสบการณ์ที่มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดีของชาติ นักพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษาจำเป็นต้องศึกษาแนวคิดสำคัญที่นำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษา ได้แก่ 1) แนวคิดสำคัญเกี่ยวกับหลักสูตร ประกอบด้วย ความหมาย ความสำคัญ องค์ประกอบ และประเภทของหลักสูตร รวมทั้งข้อมูลพื้นฐานที่ใช้ในการพัฒนาหลักสูตร 2) แนวคิดสำคัญเกี่ยวกับสังคมศึกษา ประกอบด้วย ความหมาย ธรรมชาติวิชา เป้าหมาย คุณค่าและความสำคัญของสังคมศึกษา ทั้งนี้เพื่อนำแนวคิดกล่าวไปใช้เป็นหลักคิดในการพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสมกับธรรมชาติวิชาและเป้าหมายของสังคมศึกษา

แนวคิดสำคัญเกี่ยวกับหลักสูตร

ความหมายของหลักสูตร

หลักสูตรมาจากคำในภาษาอังกฤษว่า curriculum ซึ่งมาจากคำในภาษาละติน คือ currere แปลว่า เส้นทางที่ใช้วิ่งแข่ง (the course to run) วงการศึกษาในอดีตเมื่อมีการนำหลักสูตรมาใช้ก็ตีความหมายโดยอาศัยรากศัพท์เดิม คือเปรียบเทียบหลักสูตรเป็นสนามหรือเส้นทางที่ใช้วิ่งแข่ง (running sequence of courses or learning experiences) การเปรียบเทียบหลักสูตรกับสนามแข่งขัน อาจเนื่องมาจากการที่ผู้เรียนจะสำเร็จการศึกษาในระดับใดระดับหนึ่ง ผู้เรียนจะต้องเรียนและฝ่าฟันความยากของวิชาต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรตามลำดับ เช่นเดียวกับนักวิ่ง ที่ต้องวิ่งแข่งและฟันฝ่าอุปสรรค เพื่อชัยชนะและความสำเร็จ (ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์. 2539: 1) และมีการกำหนดนิยามของหลักสูตรขึ้นอย่างง่าย ๆ โดยถือหลักว่า สิ่งใดก็ตามที่ต้องการสอนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ สิ่งนั้นคือ หลักสูตร หรืออาจกล่าวได้ว่า หลักสูตรก็คือคู่แข่งชั้นของผู้เรียนเพื่อหาสาระที่จะต้องเรียนรู้ (ธำรง บัวศรี. 2542: 3 และธวัชชัย ชัยจิรฉายากุล. 2545: 6)

คำว่าหลักสูตรเป็นคำศัพท์ทางการศึกษาที่มีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย มีความเข้าใจแตกต่างกันไปตามมุมมอง หรือประสบการณ์ของนักศึกษา นักพัฒนาหลักสูตรแต่ละคนให้ความหมายของหลักสูตร สรุปได้ดังนี้

1. หลักสูตร คือ รายวิชาหรือเนื้อหาสาระที่ใช้สอน (Curriculum as Subject and Subject Matter)

เรแกน (Ragan. 1966: 4) และบอบบิท (Bobbitt. 1918: 42) กล่าวถึง ความหมายของหลักสูตรไว้สอดคล้องกันว่า หลักสูตร คือ เนื้อหาวิชาที่เปิดสอนในโรงเรียน หรือหลักสูตรเป็นรายการของสิ่งต่าง ๆ ที่เยาวชนต้องทำและมีประโยชน์ โดยมีการพัฒนาความสามารถในการทำสิ่งต่าง ๆ ให้ดี เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตในวัยผู้ใหญ่ได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ อังร บัวศรี (2542: 3) ที่กล่าวว่า ความหมายของหลักสูตรตามทัศนะเดิม หมายถึง รายวิชาหรือเนื้อหาที่กำหนดไว้ให้ผู้เรียนได้เรียน

2. หลักสูตร คือ มวลประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดให้แก่ผู้เรียน (Curriculum as Learners' Experiences)

อนสไตน์ และ ฮันกินส์ (Ornstein and Hunkins. 1988: 9) ได้สรุปว่า แนวคิดของ แคสเวล และ แคมป์เบลล์ (Caswell and Campbell) และ เชฟเพิร์ด และเรแกน (Shepherd and Regan) ให้ความหมายว่าหลักสูตร คือ ประสบการณ์ที่ผู้เรียนได้รับทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ทั้งในด้านร่างกาย สังคม สติปัญญา และจิตใจ ส่วน ดอล (Doll. 1989: 5) กล่าวว่า หลักสูตร คือ ประสบการณ์ทั้งหมดที่ผู้เรียนได้รับภายใต้ การดำเนินการของโรงเรียน ความหมายดังกล่าวมีความสอดคล้องกับนักการศึกษาไทย คือ เอกวิทย์ ณ ถลาง (2518: 6) ภิญโญ สาร (2519: 279) และดวงเดือน เทศวานิช (2535: 6) ที่มองว่าหลักสูตร คือ มวลประสบการณ์ที่จัดให้ผู้เรียน ทั้งด้านเนื้อหาวิชา ทักษะ เจตคติ พฤติกรรมที่พึงประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

3. หลักสูตร คือ แผนการสร้างโอกาสแห่งการเรียนรู้ที่คาดหวังให้แก่ผู้เรียน (Curriculum as Planned Opportunities for Learning)

ราฟ ไทเลอร์ (Ralph Tyler) และ ฮิลดา ทาบา (Hilda Taba) อนสไตน์ และ ฮันกินส์ (Ornstein and Hunkins.1993: 9) เป็นนักพัฒนาหลักสูตร กลุ่มที่มีแนวคิดว่ หลักสูตร คือ แผนสำหรับปฏิบัติการ รวมทั้งกลยุทธ์ในการจัดการศึกษาไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ หลักสูตรเป็นแผนที่จัดไว้สำหรับให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ นอกจากนั้น เซเลอร์ และ อเล็กซานเดอร์ (Saylor and Alexander. 1981) กล่าวว่าหลักสูตร คือ แผนสำหรับจัดโอกาสทางการเรียนรู้ให้แก่บุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับ แทนเนอร์ และแทนเนอร์ (Tanner and Tanner. 1980: 4) ที่กล่าวว่า หลักสูตร คือ แผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ผ่านการวางแผนอย่างเป็นระบบ ภายในการควบคุมดูแลของสถานศึกษา เพื่อพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านศักยภาพและด้านสังคม สำหรับนักการศึกษาไทยที่มีแนวคิดสอดคล้องกับนิยามนี้ ได้แก่ อังร บัวศรี (2542: 7) กล่าวว่า หลักสูตร คือ แผนซึ่งได้ออกแบบจัดทำขึ้นเพื่อแสดงถึงจุดหมาย การจัดเนื้อหา กิจกรรมและมวลประสบการณ์ ในแต่ละโปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ตามจุดหมายที่ได้กำหนดไว้

4. หลักสูตร คือ กิจกรรมทางการศึกษาที่จัดให้แก่ผู้เรียน (Curriculum as Educational Activities)

นักการศึกษาที่ให้ความหมายของหลักสูตรในลักษณะนี้ คือ เซฟเวอร์ และเบอร์เลค (Shaver and Berlak. 1968) และ ทรัมป์ และมิลเลอร์ (Trump and Miller. 1968: 11) ซึ่งกล่าวไว้สอดคล้องกันว่า หลักสูตร คือ กิจกรรมการเรียนการสอนหลายรูปแบบ ซึ่งโรงเรียนได้จัดเตรียมไว้ให้นักเรียน นอกจากนั้น สุจริต เพียรชอบ (2526: 1) กล่าวว่า หลักสูตรหมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางโรงเรียนจัดขึ้นทั้งในและนอกชั้นเรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และช่วยให้มีพัฒนาการในทุกด้าน

นอกจากนิยามของหลักสูตรที่กล่าวมาแล้วข้างต้น โอลิวา (Oliva. 2009: 3) ยังได้รวบรวมความหมายของหลักสูตร ซึ่งมีผู้กล่าวไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

1. หลักสูตร คือ ชุดวิชาที่เรียน (set of subjects)
2. หลักสูตร คือ สารความรู้ (content)
3. หลักสูตร คือ โปรแกรมการเรียน (program of studies)
4. หลักสูตร คือ ชุดของวัสดุอุปกรณ์การเรียน (set of materials)
5. หลักสูตร คือ การจัดเรียงลำดับวิชา (sequence of courses)
6. หลักสูตร คือ ทุกสิ่งที่ดำเนินการในโรงเรียน รวมทั้งกิจกรรมเสริมหลักสูตร กิจกรรมแนะแนว และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
7. หลักสูตร คือ ทุกสิ่งที่กำหนดขึ้นโดยบุคคลในโรงเรียน
8. หลักสูตร คือ ลำดับของกิจกรรมในโรงเรียนที่ดำเนินการโดยผู้เรียน
9. หลักสูตร คือ ประสบการณ์ของผู้เรียนแต่ละบุคคล ซึ่งเกิดจากการจัดการของโรงเรียน

สรุปได้ว่า หลักสูตรมีความหมายแตกต่างกันไป ตั้งแต่ความหมายที่แคบที่สุดที่มองว่าหลักสูตรเป็นเพียงเนื้อหาวิชาที่ใช้สอน ส่วนความหมายในมิติที่กว้างจะมองหลักสูตรเป็นแผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่โรงเรียนจัดให้แก่ผู้เรียน โดยภาพรวมหลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดให้แก่ผู้เรียน รายวิชาหรือเนื้อหาสาระที่ใช้สอน แผนการสร้างโอกาสแห่งการเรียนรู้ที่คาดหวังให้แก่ผู้เรียน และกิจกรรมทางการศึกษาที่จัดให้แก่ผู้เรียน

ความสำคัญของหลักสูตร

1. ความสำคัญต่อการจัดการศึกษาของชาติ

การศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาบุคคลทั้งในด้านความรู้ กระบวนการ และคุณธรรม ค่านิยม การศึกษาจึงเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนในสังคม ดังนั้นหากต้องการทราบว่าประเทศต่าง ๆ

มีความเจริญก้าวหน้าอยู่ในระดับใด ตัวชี้วัดที่สำคัญประการหนึ่งคือ คุณภาพการศึกษา ความเสมอภาค และโอกาสทางการศึกษาของประชากรในประเทศ หากพิจารณาไปถึงหลักสูตรในระดับต่าง ๆ จะทำให้มองเห็นจุดเน้นในการพัฒนาศักยภาพ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของประชากรประเทศนั้น ตลอดจนทิศทางการพัฒนาประเทศได้เป็นอย่างดี ดังตัวอย่างของจุดหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่มุ่งเน้นพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทยมีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2551: 4)

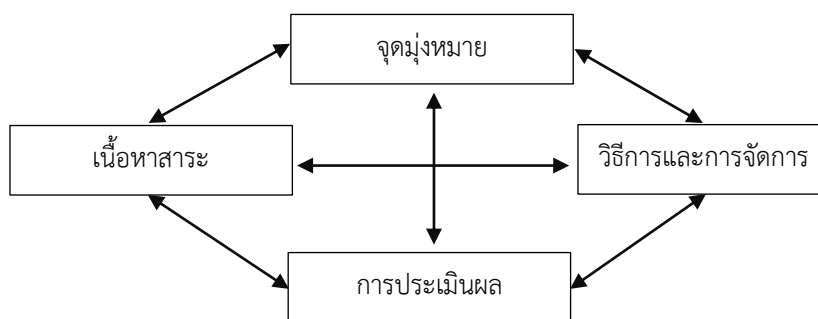
2. ความสำคัญต่อการจัดการเรียนรู้

หลักสูตรเปรียบเสมือนเข็มทิศสำหรับครูที่กำหนดทิศทางการจัดการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน หรือ อาจกล่าวได้ว่า หลักสูตรเป็นมาตรฐานกำหนดคุณภาพในการจัดการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายการเรียนรู้ได้อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ดังตัวอย่างแนวทางการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ผู้สอนต้องศึกษาหลักสูตรสถานศึกษาให้เข้าใจถึงมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และสาระการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน แล้วจึงพิจารณาออกแบบการจัดการเรียนรู้โดยเลือกใช้วิธีสอนและเทคนิคการสอน สื่อ/แหล่งเรียนรู้ การวัดและประเมินผล เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพและบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด (กระทรวงศึกษาธิการ. 2551: 20)

องค์ประกอบของหลักสูตร

องค์ประกอบของหลักสูตรโดยทั่วไปประกอบด้วยส่วนสำคัญ 4 ส่วน ดังนี้ (Ornstein and Hunkins. 1993: 233)

1. จุดมุ่งหมาย (objectives) การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรเป็นการตอบคำถามว่าเราจะจัดการศึกษาในระดับนั้นเพื่ออะไร ต้องการให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์อย่างไร
2. เนื้อหาสาระ (subject matter) การคัดสรรเนื้อหาสาระเป็นการกำหนดความรู้ และประสบการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาไปสู่จุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้
3. วิธีการและการจัดการ (method and organization) คือ การนำเอาหลักสูตรไปใช้ ตั้งแต่ระดับสถานศึกษาจนถึงในระดับชั้นเรียน
4. การประเมินผล (evaluation) เป็นการตรวจสอบผลการใช้หลักสูตรว่ามีสิ่งใดที่ต้องปรับปรุงแก้ไข ซึ่งได้แก่ การประเมินผลการเรียนรู้และการประเมินผลหลักสูตร

ภาพที่ 1.1 องค์ประกอบของหลักสูตร

ที่มา: ปรับปรุงมาจาก Ornstein and Hunkins (1993: 233)

ประเภทของหลักสูตร

ในการจัดทำหลักสูตรของแต่ละยุคสมัย นักพัฒนาหลักสูตรจำเป็นต้องพิจารณาให้หลักสูตรนั้นมีความเหมาะสมสอดคล้องกับเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครอง จากการศึกษาวิวัฒนาการของหลักสูตร พบว่า หลักสูตรมีรูปแบบที่หลากหลาย เปลี่ยนแปลงไปตามแนวคิดของนักการศึกษาที่มีความเชื่อต่อปรัชญาการศึกษาและทฤษฎีทางการศึกษาที่แตกต่างกัน ประเภทของหลักสูตรจัดตามจุดเน้นของหลักสูตร แบ่งออกเป็น 7 ประเภท ดังนี้

1. หลักสูตรรายวิชา (subject curriculum)

เป็นหลักสูตรที่ใช้มานานที่สุด โดยได้รับอิทธิพลจากปรัชญาการศึกษากลุ่มสารัตถนิยม (essentialism) โครงสร้างหลักสูตรแยกเป็นรายวิชา แต่ละรายวิชาจะไม่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน เป็นหลักสูตรที่เน้นเนื้อหาสาระเป็นหลัก กระบวนการจัดการเรียนรู้เน้นครูเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ จุดหมายของหลักสูตรต้องการพัฒนาด้านสติปัญญา ความรู้ความจำของผู้เรียนมากกว่าการนำประโยชน์ของความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน การประเมินผลการเรียนรู้ จึงมุ่งเน้นด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นหลัก

จุดเด่นของหลักสูตรรายวิชา คือ การจัดการเรียนการสอนเป็นไปได้ง่าย รวดเร็ว เพราะเนื้อหาวิชาถูกจัดไว้อย่างเป็นระบบ ทำให้ผู้เรียนทุกคนมีความคิดรวบยอดในเรื่องนั้นถูกต้องตรงกัน การประเมินผลการเรียนรู้ มีความสะดวก เครื่องมือวัดไม่ยุ่งยาก เนื่องจากวัดเฉพาะความรู้ ความจำเท่านั้น สำหรับข้อจำกัดของหลักสูตรรายวิชาคือ การเรียนเนื้อหาแต่ละรายวิชาไม่สามารถเชื่อมโยงให้สัมพันธ์กันและนำไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้ ผู้เรียนขาดทักษะการคิดแก้ปัญหา

2. หลักสูตรสัมพันธ์วิชา (correlated curriculum)

เนื่องจากหลักสูตรรายวิชามีข้อบกพร่องหลายด้าน นักพัฒนาหลักสูตรจึงพยายามแก้ไขปรับปรุงให้รายวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตร มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันมากขึ้น กล่าวคือ ผู้สอนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ร่วมกันจัดการเรียนการสอนโดยสอนหัวเรื่องเดียวกัน แล้วเชื่อมโยงไปสู่รายวิชาที่

เกี่ยวข้องกัน เช่น การสอนเรื่องเงา ครูวิทยาศาสตร์สอนการเกิดเงา ครูคณิตศาสตร์สอนการวัดระยะทางโดยการวัดเงา คิดคำนวณเรื่องเงาในช่วงเวลาต่าง ๆ จัดทำกราฟของเงาในระยะต่าง ๆ ครูศิลปะสอนเทคนิคการวาดรูปที่มีเงา การจัดโครงสร้างของหลักสูตรสัมพันธ์วิชา ยังคงได้แนวคิดมาจากปรัชญาการศึกษาแบบสารัตถนิยม การจัดหลักสูตรแยกเป็นรายวิชา แต่นำหัวข้อของรายวิชาต่าง ๆ มาเชื่อมโยงกัน ผู้สอนยังคงรับผิดชอบรายวิชาของตนเอง และเน้นบทบาทการสอนของครูเป็นสำคัญ

จุดเด่นของหลักสูตรสัมพันธ์วิชา คือ ช่วยให้ผู้เรียนสนใจในบทเรียนมากขึ้น การเรียนมีความหมายมากขึ้น เพราะสามารถเชื่อมโยงความรู้จากวิชาหนึ่งไปสู่อีกวิชาหนึ่งได้ ข้อจำกัดของหลักสูตรสัมพันธ์วิชา คือ เรื่องเวลาของการวางแผนร่วมกันของผู้สอน

3. หลักสูตรสหสัมพันธ์ (broad field curriculum)

หลักสูตรสหสัมพันธ์เรียกอีกชื่อว่า หลักสูตรหมวดวิชาหรือหลักสูตรกว้าง เป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นเพื่อแก้ข้อบกพร่องของหลักสูตรรายวิชา ด้วยการรวมเอาวิชาที่มีลักษณะเนื้อหาคล้าย ๆ กัน หรือใกล้เคียงกันมารวมไว้ในหมวดวิชาเดียวกัน เช่น หมวดวิชาสังคมศึกษา ประกอบด้วยวิชา ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมือง และศีลธรรม หมวดวิชาคณิตศาสตร์ ประกอบด้วยวิชาเลขคณิต พีชคณิต เรขาคณิต และตรีโกณมิติ เป็นต้น หลักสูตรประเภทนี้ยังคงมีแนวคิดของการจัดการศึกษาตามปรัชญาการศึกษาแบบสารัตถนิยม คือ มุ่งเน้นการถ่ายทอดความรู้เนื้อหาวิชาเป็นสำคัญ

จุดเด่นของหลักสูตรสหสัมพันธ์ คือ เป็นหลักสูตรที่รวบรวมรายวิชาต่าง ๆ ที่มาจากศาสตร์เดียวกันให้มาอยู่ในหมวดวิชาเดียวกัน ทำให้ง่ายต่อการบริหารจัดการหลักสูตร ข้อจำกัดของหลักสูตรสหสัมพันธ์ คือ ในทางปฏิบัติครูก็ยังคงสอนแบบแยกเป็นรายวิชา

4. หลักสูตรกิจกรรมหรือหลักสูตรประสบการณ์ (activity or experience curriculum)

แนวคิดของนักพัฒนาหลักสูตรกลุ่มนี้ ต้องการแก้ไขข้อบกพร่องของหลักสูตรแบบเดิมที่เอาเนื้อหารายวิชาเป็นตัวตั้ง โดยไม่คำนึงถึงความต้องการและความสนใจของผู้เรียน หลักสูตรนี้ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของปรัชญาการศึกษาแบบพัฒนาการนิยม (progressivism) นักการศึกษาของสหรัฐอเมริกาที่มีชื่อเสียงในกลุ่มของหลักสูตรประเภทนี้ คือ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ซึ่งมีความเชื่อว่า การเรียนรู้ของผู้เรียนที่ผ่านประสบการณ์จากการลงมือปฏิบัติ (learning by doing) จะทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ผู้เรียนจะเรียนรู้วิธีการคิดแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองหรือสังคม

จุดเด่นของหลักสูตร คือ เป็นหลักสูตรที่เน้นประสบการณ์ตรงจากการปฏิบัติ ผู้เรียนได้เรียนในสิ่งที่สนใจ และเกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวัน ส่งเสริมทักษะการคิด ข้อจำกัดของหลักสูตร ได้แก่ ความยุ่งยากในการกำหนดสาระการเรียนรู้ เนื่องจากความสนใจ ความถนัดของผู้เรียนที่หลากหลาย ตลอดจนความพร้อมด้านความสามารถในการพัฒนาหลักสูตรของครู ทรัพยากร สื่อ แหล่งการเรียนรู้ และการจัดตารางเรียน

5. หลักสูตรเพื่อชีวิตและสังคม (social process and life function curriculum)

หลักสูตรประเภทนี้ได้อิทธิพลจากแนวคิดของปรัชญาการศึกษาแบบพัฒนาการนิยม เช่นเดียวกับหลักสูตรกิจกรรมหรือประสบการณ์ เป็นหลักสูตรที่เน้นให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทั้งด้านสติปัญญา ร่างกาย อารมณ์ และสังคม การจัดเนื้อหาวิชาเน้นเนื้อหาสาระให้มีความสัมพันธ์กับชีวิตจริงของผู้เรียนในสังคม มุ่งเน้นการแก้ปัญหาของสังคม การจัดการเรียนรู้เน้นการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (problem-based learning)

จุดเด่นของหลักสูตรเพื่อชีวิตและสังคม คือ เป็นหลักสูตรที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านการคิดแก้ปัญหา สิ่งที่เรียนมีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน และสภาพของสังคม ข้อจำกัดของหลักสูตรนี้เพื่อชีวิตและสังคมนี้ คือ การเน้นเฉพาะการจัดกิจกรรมและประสบการณ์ตามความสนใจของผู้เรียน อาจทำให้ขาดความสมบูรณ์ในด้านเนื้อหาวิชาการ

6. หลักสูตรแกน (core curriculum)

หลักสูตรแกน เป็นหลักสูตรอีกรูปแบบหนึ่งที่พัฒนาขึ้นเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของหลักสูตรรายวิชา ในระยะแรกการจัดทำหลักสูตรแกนจะเริ่มจากการนำเนื้อหาของวิชาต่าง ๆ มาเชื่อมโยงกัน กำหนดหัวข้อใหม่ เอาวิชาใดวิชาหนึ่งเป็นวิชาแกน แล้วนำวิชาอื่น ๆ มาสัมพันธ์กัน โดยคำนึงถึงความต้องการและความสนใจของผู้เรียนมาเป็นแกนของหลักสูตร รูปแบบของหลักสูตรแกนสมัยต่อมา มีการปรับปรุงแนวคิดใหม่ คือ นำเอาหน้าที่ของบุคคลในสังคม และปัญหาของสังคมเป็นแกนของหลักสูตร

ประเทศต่าง ๆ ตีความหมายของหลักสูตรแกนไว้หลากหลาย ทำให้มีข้อสรุปได้ว่าหลักสูตรแกนเป็นหลักสูตรที่บังคับให้ทุกคนต้องเรียน จุดเน้นของหลักสูตรจะอยู่ที่วิชาหรือสังคมก็ได้ การเน้นที่วิชาได้แก่ การบังคับให้เรียนวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตร เช่น ภาษาไทย สังคมศึกษา ส่วนการเน้นที่สังคม ได้แก่ การกำหนดหัวข้อของหลักสูตรที่ยึดหน้าที่ของบุคคลในสังคม ปัญหาสังคม และการสร้างเสริมสังคม ในส่วนของประเทศไทย มีการนำหลักสูตรแกนมาใช้ เช่น หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 เป็นหลักสูตรที่ประกอบด้วยความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ได้เลือกสรรแล้วเห็นว่ามีความจำเป็นสำหรับผู้เรียนทุกคน จัดหลักสูตรเป็นกลุ่มประสบการณ์ คือ กลุ่มทักษะที่เป็นเครื่องมือการเรียนรู้ กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย และกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ โดยจัดเนื้อหาเป็นหน่วยการเรียนรู้ ในปัจจุบันโรงเรียนของสหรัฐอเมริกา มีการจัดหลักสูตรโดยใช้ความคิดรวบยอดหลัก (core concept) เป็นแกน แล้วนำเนื้อหาวิชาต่าง ๆ มาสัมพันธ์เชื่อมโยงความคิดรวบยอดหลักที่สำคัญ เช่น เวลา (time) การเปลี่ยนแปลง (change) ระบบ (system) และความหลากหลาย (diversity) เป็นต้น

จุดเด่นของหลักสูตร คือ เนื้อหาสาระต่าง ๆ ในหลักสูตร มีความสัมพันธ์ระหว่างวิชาต่าง ๆ มากขึ้น ผู้เรียนมีโอกาสศึกษาเนื้อหาที่ตนสนใจมากขึ้น การเรียนรู้เน้นการแก้ปัญหาของสังคมมากขึ้น